

บทสรุปผู้บริหาร

ข้อตกลงของการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ส่งผลกระทบต่อสินค้าเกษตรของไทยทั้งด้านบวกและด้านลบ ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่คล้ายคลึงกัน ทำให้ไทย กัมพูชาและเวียดนามสามารถผลิตผลิตผลทางการเกษตรที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะผลไม้เมืองร้อน

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโซ่อุปทาน ศักยภาพการผลิตของผลไม้ สภาพการแข่งขัน โอกาสและอุปสรรคการนำเข้า/ส่งออกผลไม้ระหว่างไทยกับกัมพูชา และเวียดนาม เพื่อการคาดการณ์ผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบจากการเปิดการค้าเสรีในประชาคมอาเซียนที่มีต่อเกษตรกรและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการปรับตัวและรูปแบบการผลิตที่มีประสิทธิภาพของผลไม้สำหรับเกษตรกรและผู้ประกอบการไทย โดยศึกษาผลไม้ที่มีศักยภาพสามชนิด ได้แก่ทุเรียน มังคุดและลองกอง

ประเทศไทยมีพื้นที่เพาะปลูกผลไม้ทั้งสามชนิดในภาคตะวันออก ตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ การศึกษานี้เก็บข้อมูลการเพาะปลูกและการขนส่งเฉพาะในภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดศรีสะเกษ ส่วนประเทศกัมพูชาเก็บข้อมูลในจังหวัดกำปงโสม กำปอต กำปงจาม และพนมเปญ และประเทศเวียดนามเก็บข้อมูลการค้าและการผลิตผลไม้ทางตอนใต้ของประเทศเวียดนาม ได้แก่ Dong Nai, Tien Giang และ Ben Tre งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) ในการเก็บข้อมูลการผลิต และใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus group) ในการเก็บข้อมูลประเภทอื่น การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์เป็นไปตามกรอบ Diamond Model อันได้แก่ เงื่อนไขด้านปัจจัยการผลิต เงื่อนไขด้านอุปสงค์ บริบทด้านการแข่งขันและกลยุทธ์ของธุรกิจ อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุนกัน คำนวณนโยบายของรัฐบาล และใช้กรอบการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ไปศึกษาเปรียบเทียบและวิเคราะห์ความสามารถทางการแข่งขัน อันนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์และข้อเสนอแนะภายในประเทศ

ผลที่ได้จากการวิจัยพบว่า ทุเรียน เป็นผลไม้ที่ประเทศไทยมีศักยภาพการผลิตสูง แต่มีสภาพการแข่งขันสูง เนื่องจากประเทศไทยและเวียดนามสามารถผลิตทุเรียนที่มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคภายในประเทศ มังคุดเป็นผลไม้ที่ประเทศไทยมีศักยภาพการผลิตและการค้าสูง เนื่องจากประเทศกัมพูชาและเวียดนามมีผลิตผลน้อยไม่พอเพียงต่อการบริโภคภายในประเทศ และลองกองเป็นผลไม้ที่ประเทศไทยมีศักยภาพการผลิตและการค้าสูงสุด มีศักยภาพในการส่งออก เนื่องจากประเทศกัมพูชาและเวียดนามไม่สามารถผลิตในเชิงการค้าได้ และทั้ง 2 ประเทศมีความต้องการในการบริโภคสูง

จากการศึกษาศักยภาพการผลิต การตลาด และการแข่งขันของผลไม้ทั้ง 3 ชนิดของไทยในปัจจุบันเปรียบเทียบกับประเทศกัมพูชา และเวียดนามพบว่า เมื่อมีการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asean Economics Community: AEC) ในปี 2558 จะส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและด้านลบต่อระบบการผลิตและตลาดสามารถแยกเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

สำหรับผลกระทบเชิงบวกด้านปัจจัยการผลิตพบว่า แรงงานอาจเคลื่อนย้ายได้มากขึ้น ดังนั้นปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการผลิตผลไม้จะลดลง และเกษตรกรสามารถนำเข้าทรัพยากรการผลิตจากประเทศสมาชิกในอาเซียนได้อย่างเสรี ทำให้มีทรัพยากรที่หลากหลายเพื่อใช้ในกระบวนการผลิตส่วนผลกระทบเชิงลบ จะเกิดการแย่งแรงงานระหว่างภาคการผลิตอื่นๆ ซึ่งเติบโตจากการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และอัตราค่าจ้างแรงงานมีโอกาสรับตัวสูงขึ้น อีกทั้งประเทศไทยยังมีโอกาสสูญเสียทรัพยากรการผลิตและอาจทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายเทคโนโลยี

ผลกระทบเชิงบวกด้านอุปสงค์พบว่า จากการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนทำให้เศรษฐกิจของประเทศเพื่อนบ้านเติบโตมากขึ้น ส่งผลให้ความต้องการผลไม้ไทยสูงขึ้น และประเทศไทยเองสามารถส่งออกผลไม้ได้มากขึ้น ผลกระทบเชิงลบ ทำให้เกิดภาวะการแข่งขันในตลาดผลไม้รุนแรงมากขึ้น เนื่องจากในตลาดมีปริมาณและความหลากหลายของผลไม้เพิ่มขึ้น และผลไม้เองก็เป็นสินค้าที่สามารถทดแทนกันได้

และผลกระทบเชิงบวกด้านการแข่งขันพบว่า การค้าและการลงทุนมีแนวโน้มเติบโตจากการเปิดเสรีและอุปสรรคทางการค้าที่ลดน้อยลงเช่น ภาษี นอกจากนั้นการค้าชายแดนมีการขยายตัว ระบบขนส่งระหว่างประเทศสามารถทำได้ง่าย สะดวกและรวดเร็วขึ้น ส่งผลให้สามารถขยายฐานการผลิตได้มากขึ้น นอกจากนั้นแล้วกำไรของผู้ประกอบการส่งออกมีแนวโน้มสูงขึ้น เนื่องจากต้นทุนโลจิสติกส์และระยะเวลาในการขนส่งน้อยลง ส่วนผลกระทบเชิงลบนั่นทำให้การแข่งขันทางการค้ารุนแรงมากขึ้น เนื่องจากระบบการลงทุนมีการยืดหยุ่นมากขึ้นส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการรายย่อยเป็นอย่างมาก ผู้ประกอบการและนักลงทุนต่างชาติสามารถเข้าไปลงทุนในอุตสาหกรรมการเกษตรและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องในประเทศกัมพูชาและเวียดนามมากขึ้น เนื่องจากสาเหตุ 2 ประการ คือ นโยบายเปิดเสรีด้านการค้าและการลงทุน และจำนวนแรงงานและอัตราค่าจ้างที่ต่ำกว่าประเทศไทย นอกจากนี้ระบบตลาดผลไม้ของประเทศไทยมีโอกาสถูกควบคุมโดยชาวต่างชาติมากขึ้น

จากการคาดการณ์ผลกระทบนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติกับกลุ่มเกษตรกร พ่อค้า ผู้ส่งออก ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมอื่นๆ และรัฐบาล เกษตรกรควรมีการจัดตั้งกลุ่ม เครือข่าย หรือสมาคมผู้ผลิตและส่งออกผลไม้แต่ละชนิด เพื่อพัฒนาการผลิตและแลกเปลี่ยนข้อมูลนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างความเข้มแข็ง สำหรับพ่อค้า ผู้รวบรวมและผู้ส่งออก ควรให้ความสำคัญกับคุณภาพของสินค้า สร้างตราสินค้า ควรมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองในการซื้อขายสินค้าและเสถียรภาพของราคา และป้องกันการครอบงำจากพ่อค้าชาวต่างชาติ ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมต่อเนื่องควรมีการ

พัฒนาผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์ รวมถึงการยกระดับมาตรฐานการผลิตสินค้า เช่น GMP HACCP เป็นต้น เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์

รัฐบาลควรกำหนดนโยบายด้านการเกษตรให้ชัดเจน ในปัจจุบันประเทศไทยมียุทธศาสตร์และแผนงานเกี่ยวกับการพัฒนาผลไม้ ได้แก่ การยกระดับการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีแก่พืช (GAP) การสนับสนุนกลุ่มสหกรณ์ การสนับสนุนอุตสาหกรรมแปรรูปและอุตสาหกรรมต่อเนื่อง การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต แต่ขาดการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง สิ่งที่รัฐบาลควรทำคือ การนำยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง รวมถึงส่งเสริมและพัฒนากำลังคนให้เป็นอาสาสมัครเกษตรกร ให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาการรวมกลุ่มในลักษณะที่เป็นเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางด้านการผลิตและการตลาด ส่งเสริมการค้าผลไม้ผ่านชายแดนให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น

ข้อสังเกตสำคัญที่ได้จากงานวิจัยนี้คือ ผู้บริโภคชาวกัมพูชามีพฤติกรรมการบริโภคผลไม้โดยเฉพาะทุเรียนในลักษณะชาตินิยม และมีทัศนคติเชิงลบต่อทุเรียนไทย ในขณะที่เวียดนามเข้มแข็งด้วยการสนับสนุนและนโยบายของรัฐ ทั้งกัมพูชาและเวียดนามยังขาดอุตสาหกรรมต่อเนื่อง แต่เมื่อเข้าสู่การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน การลงทุนของต่างชาติที่มากขึ้นจะทำให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องขึ้นมากขึ้น